

Иқтисодий ишлар бўйича суд амалиёти обзори

I. Процессуал ҳуқуқ нормаларини қўллаш масалалари

1. Фуқаролик ишлари бўйича суд, иқтисодий суд, ҳакамлик суди иш юритувида айти бир шахслар ўртасидаги, айти бир предмет тўғрисидаги ва айти бир асослар бўйича низо юзасидан иш мавжуд бўлса, суд даъво аризасини кўрмасдан қолдиради.

Акциядорлик жамияти (бундан буён матнда АЖ деб юритилади) судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, масъулияти чекланган жамиятидан (бундан буён матнда МЧЖ деб юритилади) асоссиз олинган суммани ундиришни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво талаби тўлиқ қаноатлантирилиб, МЧЖдан АЖ фойдасига сўралган сумма ундирилган.

Апелляция инстанцияси суди ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз қолдирган.

МЧЖнинг назорат шикоятда суд қарорларини бекор қилиш сўралган.

Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси ҳудудий бошқармасининг МЧЖ манфаатида пудрат шартномаларига асосан АЖдан МЧЖ фойдасига мавжуд асосий қарз ва пеня ундириш ҳақидаги даъво аризасига асосан вилоят хўжалик (ҳозирда иқтисодий) судида 17-1611/27001-сонли иш кўзгатирилган.

Ўз навбатида АЖ МЧЖга нисбатан қарши даъво аризаси билан мурожаат қилиб, МЧЖдан АЖ фойдасига пеня ва жарима ундиришни ҳамда ортиқча тўланган фоизли кафолат тўлови ва “Пудратчининг бошқа харажатлари” учун ҳисобланган фоиз суммасини МЧЖдан қайтаришни сўраган.

Гарчанд, қарши даъво талабида МЧЖдан қайтариш сўралган “Пудратчининг бошқа харажатлари” учун фоиз суммаси, ортиқча тўланган сумманинг таркибига киритилиб, ушбу суммани ундириш сўралаётган бўлса-да, АЖ ушбу суммани қайтариш тўғрисида судга такроран даъво аризаси билан мурожаат қилган.

Олий суд иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатининг қарори билан 17-1611/27001-сонли иш бўйича қабул қилинган ҳал қилув қарори ва апелляция инстанцияси судининг қарори бекор қилиниб, иш янгидан кўриб чиқиш учун биринчи инстанция судига юборилган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан дастлабки даъво талабларини қаноатлантириш рад этилиб, қарши даъво талаблари бўйича иш юритиш тугатилган.

Апелляция инстанцияси судининг ажрими билан судга оид қурилиш экспертизаси тайинланиб, иш юритиш тўхтатилган.

Демак, 1001-1706/20748-сонли иш Олий суд судлов ҳайъатида кўрилаётган кунда 17-1611/27001-сонли иш бўйича қабул қилинган биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори қонуний кучга кирмаган.

Иш кўрилган вақтда амалда бўлган Ўзбекистон Республикаси Хўжалик процессуал кодекси 88-моддасининг 1-бандига кўра, умумий суд, хўжалик суди, ҳакамлик суди айти бир шахслар ўртасидаги, айти бир предмет тўғрисидаги ва айти бир асослар бўйича низо юзасидан иш юритаётган бўлса хўжалик суди даъвони кўрмасдан қолдиради.

Ушбу ҳолатда биринчи инстанция суди 17-1611/27001-сонли иш бўйича берилган АЖнинг қарши даъво талабида МЧЖдан қайтариш сўралган “Пудратчининг бошқа харажатлари” учун фоиз ҳисобланган ҳолда ортиқча тўланган сумманинг таркибида қайтарилиши сўралаётган сумма ҳам мавжудлигини инобатга олиб, даъвони кўрмасдан қолдириши лозим эди.

Апелляция инстанцияси суди эса қайд этилган ҳолатларни инобатга олмасдан, ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз қолдириш ҳақида нотўғри хулосага келган.

Шунингдек судлов ҳайъати АЖнинг 17-1611/27001-сонли иш бўйича қабул қилинган суд қарорлари судлов ҳайъатининг қарори билан айнан АЖнинг қарши даъво аризаси иш юритувга қабул қилинмасдан муҳокама қилинганлиги сабабли бекор қилиниб, янгидан кўриш учун биринчи инстанция судига юборилганлиги, қарши даъво аризасида талабнинг асоси бошқа эканлиги ҳақидаги важи билан келишиб бўлмайди деб ҳисоблайди.

Чунки 1001-1706/20748-сонли иш бўйича даъво аризаси туманлараро иқтисодий судида 23052-сон билан рўйхатга олинган бўлса, қарши даъво аризаси 17-1611/27001-сонли иш бўйича қабул қилинган суд қарорлари бекор қилиниб, ишни янгидан кўриб чиқиш учун биринчи инстанция судига юбориш ҳақидаги Олий суд иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатининг қарори қабул қилингунга қадар, вилоят хўжалик (ҳозирда иқтисодий) судида 7448-сон билан рўйхатга олинган бўлган.

Демак, судда рўйхатга олинган қарши даъво аризасини иш юритувга қабул қилмасдан муҳокама қилиниши суднинг процессуал хатоси ҳисобланади, ушбу ҳолат суд ҳужжати устидан шикоят қилишга асос бўлади. Бироқ ушбу талаб билан такроран судга муурожаат қилишга йўл қўйилмайди. Шунинг учун ҳам суд қарорлари бекор қилиниб, иш янгидан кўриш учун биринчи инстанция судига юборилган.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодекси 321-моддасининг 4-бандига кўра, суд ишни назорат тартибида кўриб чиққанда ҳал қилув қарорини, қарорни тўлиқ ёки қисман бекор қилишга ва иш юритишни тугатишга ёхуд даъвони тўлиқ ёки қисман кўрмасдан қолдиришга ҳақли.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатининг қарори билан қайд этиб ўтилган суд қарорлари бекор қилиниб, иқтисодий суд иш юритувиде айти бир шахслар ўртасидаги, айти бир предмет тўғрисидаги ва айти бир асослар бўйича низо юзасидан иш мавжуд бўлганлиги сабабли АЖнинг даъво аризасини кўрмасдан қолдириш тўғрисида янги қарор қабул қилинган.

2. Келишув битими шартларини кўриб чиқишда суд тарафларнинг келишув битимини тузиш ва иш юритишни тугатишга бўлган ҳақиқий хоҳиш-иродасини, улар томонидан келишув битими тузилаётганида қонун талаблари бажарилганлигини аниқлаши ва келгусида келишув битимини суд ҳужжатлари билан тенг шартларда ижро қилинишини таъминлашдан иборатлиги, келишув битимини тасдиқлаш тўғрисидаги масалани муҳокама қилаётганида тарафлар тақдим этган келишув битими қонун ҳужжатларига хилоф эмаслигини текшириши лозим.

Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси вилоят ҳудудий бошқармаси банк филиали манфаатида судга даъво ариза билан мурожаат этиб, жавобгарлар МЧЖ ва акциядорлик жамиятидан солидар тартибда 249 000 АҚШ доллари миқдорида асосий кредит қарз ва 1 899,74 АҚШ доллари миқдорида кредит фоизини ундиришни, ундирувни АЖга қарашли дон қабул қилиш шохобчасига қаратишни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ажрими билан тарафлар ўртасида тузилган келишув битими тасдиқланган ва иш юритиш тугатилган.

Келишув битими МЧЖ ва АЖ томонидан бажарилмаганлиги сабабли, банк филиалининг аризасига асосан ижро варақаси берилган. Унда қарздорликни ундириш гаровдаги мол-мулкларга қаратиш белгиланган.

Кассация инстанцияси судининг ажрими билан кассация инстанцияси судида иш юритиш тугатилган.

АЖнинг назорат шикоятда келишув битими қонун доирасида тузилмаганлиги, ижро варақаси нотўғри берилганлиги, моддий ва процессуал ҳуқуқ нормаларига амал қилинмаганлиги баён қилиниб, суднинг ажримини бекор қилиш сўралган.

Тарафлар ўртасида тузилган келишув битимига асосан МЧЖ кредит шартномасида кўрсатилган мажбуриятларни ўз вақтида ойма-ой кўрсатилган график асосида кредитнинг асосий қарзи ва фоизини қайтариб тўлаб бориши, МЧЖ ва АЖ 2017 йил 5 июлга қадар кредит фоизини қайтариш мажбуриятини олган.

Мазкур келишув битими бажарилмаса, судга даъво аризаси билан мурожаат қилиш мумкинлиги белгиланган. Бу эса, ушбу келишув битими шартли тузилганлигини билдиради.

Шунингдек келишув битимида ушбу даъво аризасини кўрмасдан оқибатсиз қолдириш мақсадга мувофиқлиги белгиланган ва даъвогар мазкур даъво талабидан воз кечганлиги кўрсатиб ўтилган.

Келишув битимида барча даъво талаблари бўйича келишувга эришилмаган, яъни қарздорликни гаров мулкига қаратиш ҳақидаги даъво талаби муҳокама қилинмаган.

Келишув битимидаги бандлар бир-бирига зидлиги ва тузилган келишув битими даъво талабларини қамраб олмаганлиги, ушбу келишув битими қонун талаблари асосида тузилмаганлигини билдиради.

Бундан ташқари ушбу келишув битимига асосан берилган ижро варақасида банк фойдасига жавобгарлар МЧЖ ва АЖ ҳисобидан солидар

тартибда 9 215,26 АҚШ доллари ҳисобидаги қарздорликни ундириш, ундирувни гаровдаги мулкларга қаратиш кўрсатилган. Ваҳоланки, суднинг келишув битимини тасдиқлаш тўғрисидаги ажримда МЧЖ кредит шартномасида кўрсатилган мажбуриятларни ўз вақтида ойма-ой кўрсатилган график асосида кредитнинг асосий қарзи ва фоизини қайтариб тўлаб бориши, МЧЖ ва АЖ 2017 йил 5 июлга қадар кредит фоизини қайтариш мажбуриятини олган бўлиб, ажримда қарздорликни гаровдаги мулкларга қаратиш белгиланмаган.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Пленумининг “Иқтисодий судлар томонидан келишув битимини тасдиқлашда процессуал қонун нормаларининг қўлланилишига оид айрим масалалар тўғрисида” 2009 йил 18 декабрдаги 204-сонли қарорининг 11-бандида келишув битимининг шартлари аниқ, равшан баён қилиниши ва унинг ижро этилишида келишув битимининг мазмуни бўйича ҳар хил талқин қилинишига ва келгусида низоларнинг келиб чиқишига йўл қўймайдиган бўлиши кераклиги, келишув битими тарафларнинг бир-бири олдидаги ўзаро мажбуриятларининг шартлари, миқдори ва бажариш муддатлари тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олиши лозимлиги, келишув битими, хусусан: мажбуриятлар бажарилишининг кечиктирилиши ёки бўлиб-бўлиб бажарилиши тўғрисидаги; қарзни, неустойкани тан олиш ёки уларнинг миқдорини камайтириш тўғрисидаги; суд харажатларини тақсимлаш тўғрисидаги шартларни ўз ичига олиши мумкинлигини судлар инобатга олишлари лозимлиги ҳақида тушунтириш берилган.

Мазкур Пленум қарорида келишув битими шартларини кўриб чиқишда суднинг вазифаси тарафларнинг келишув битимини тузиш ва иш юритишни тугатишга бўлган ҳақиқий хоҳиш-иродасини, улар томонидан келишув битими тузилаётганида қонун талаблари бажарилганлигини аниқлаш ва келгусида келишув битимини суд ҳужжатлари билан тенг шартларда ижро қилинишини таъминлашдан иборатлиги, суд келишув битимини тасдиқлаш тўғрисидаги масалани муҳокама қилаётганида тарафлар тақдим этган келишув битими қонун ҳужжатларига хилоф эмаслигини текшириши лозимлиги кўрсатилган.

Судлов ҳайъати биринчи инстанция суди томонидан процессуал ҳуқук нормалари бузилганлиги, билдирилган талаб бўйича қарор қабул қилинмаганлиги сабабли, иш бўйича қонун талабларига мос ҳолда тузилмаган келишув битимини тасдиқлаш тўғрисидаги ажримни бекор қилиб, ишни янгидан кўриш учун биринчи инстанция судига юбориш ҳақида қарор қабул қилган.

19-1702/7182-сонли иш

3. Ишни апелляция инстанцияси судида кўришда иштирок этган судья ёки судьяларнинг шу ишни кассация инстанцияси судида кўришда қатнашишига йўл қўйилмайди. Суд томонидан ишнинг қонунга хилоф таркибда кўрилганлиги суд ҳужжатини бекор қилиш учун асос бўлади.

Ўзбекистон Савдо-саноат палатасининг вилоят ҳудудий бошқармаси Банк филиали манфаатида жавобгар - МЧЖ ва қўшимча жавобгар – хусусий корхонага нисбатан судга мурожаат қилиб, жами 196,8 млн. сўм кредит қарзини ундиришни, ундирувни қўшимча жавобгарга тегишли бўлган гаров мулкига қаратишни ва гаров мулкнинг бошланғич сотув баҳосини белгилашни сўраган.

Иш ҳужжатларидан аниқланишича, Банк филиали ва жавобгар (қарздор) ўртасида кредит шартномаси тузилиб, унга кўра, банк қарздорга чорвачилик фаолияти билан шуғулланиш учун 155 млн. сўм миқдорида кредит ажратиш, қарздор эса ўз навбатида олинган пул маблағларини белгиланган муддатларда қайтариш ва пул маблағларидан фойдаланганлик учун уч йил давомида йиллик 16 фоиз миқдорида устама тўлаш мажбуриятини олган.

Кредит қайтарилишининг таъминоти сифатида қўшимча жавобгарга тегишли умумий майдони 516,0 кв.метрдан иборат тўйхона биноси гаровга қўйилиб, гаров шартномаси тузилган.

Гаров шартномасининг 4.3-бандида гаровга қўйилган тўйхона биноси 193,7 млн. сўмга баҳоланган ва мазкур гаров шартномаси тегишли тартибда нотариал тасдиқланиб, давлат рўйхатидан ўтказилган.

Банк филиали томонидан шартнома мажбуриятлари бажарилган бўлса-да, қарздор ўз зиммасига олган мажбуриятларни лозим даражада бажармаган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво талаблари қаноатлантирилган.

Суд даъвони қаноатлантиришда, “Гаров тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни 26-моддасининг биринчи қисмига кўра, гаровга олувчининг (кредиторнинг) талабларини қондириш учун ундирувни қарздор гаров билан таъминланган мажбуриятни ўзи жавобгар бўлган вазиятларда бажармаган тақдирда ёки лозим даражада бажармаганда гаровга қўйилган мол-мулкка қаратиши мумкинлигига, 28-моддасининг учинчи қисмига кўра, гаровга қўйилган мол-мулкнинг кимошди савдоси бошланадиган вақтдаги бошланғич сотиш нархи ундирув суд тартибида мол-мулкка қаратилган ҳолларда суд қарори билан ёки бошқа ҳолларда гаровга олувчининг гаровга қўювчи билан келишуви натижасида белгиланишига асосланган.

Кассация инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори ўзгаришсиз қолдирилган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори ва кассация инстанцияси судининг қароридан норози бўлган жавобгар назорат тартибида шикоят тақдим қилиб, суд қарорларини бекор қилишни, ишни янгидан кўриб чиқиш учун биринчи инстанция судига юборишни сўраган.

Қўшимча жавобгар Ўзбекистон Республикаси Олий судига шикоят билан мурожаат қилиб, гаров мулкни қайтаришни сўраган.

Ишни Олий суднинг иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъати томонидан қайта кўришда, биринчи инстанция суди иш ҳолатларини ўрганган ҳолда даъво талабларини тўлиқ қаноатлантириб тўғри тўхтамга келганлиги, кассация инстанцияси суди эса ишни қонунга хилоф таркибда

кўриб чиқиб процессуал хатога йўл қўйганлиги, яъни ишни муқаддам апелляция инстанцияси судида кўришда иштирок этган судьялар кассация инстанцияси судлов ҳайъатида ҳам иштирок этганлиги аниқланган.

Ваҳоланки, Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодекси 19-моддасининг учинчи қисмига мувофиқ ишни апелляция инстанцияси судида кўришда иштирок этган судья шу ишни биринчи инстанция ёки кассация инстанцияси судида ёхуд назорат тартибида кўришда иштирок эта олмайди.

Ушбу Кодекс 302-моддаси учинчи қисмининг 1-банди мазмунига кўра, суд томонидан ишнинг қонунга хилоф таркибда кўрилганлиги ҳар қандай ҳолда суд ҳужжати бекор қилиш учун асос бўлади.

Шу сабабли судлов ҳайъати ИПК 322-моддасининг биринчи қисми ҳамда 321-моддасининг 5-бандига асосланиб, ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз қолдиришни, кассация инстанцияси судининг қарорини бекор қилишни, жавобгарнинг шикоятини қисман қаноатлантиришни, ишни судда кўриш билан боғлиқ бўлган суд харажатларини тўлиқ жавобгар зиммасига юклашни лозим топган.

12-1705/6245-сонли иш

4. Фуқаролик ишлари бўйича суднинг, иқтисодий суднинг ёки чет давлат ваколатли судининг айти бир шахслар ўртасидаги, айти бир предмет тўғрисидаги ва айти бир асослар бўйича низо юзасидан қонуний кучга кирган ҳал қилув қарори мавжуд бўлса, суд иш юритишни тугатади.

Хусусий корхона (бундай буён матнда даъвогар деб юритилади) судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, МЧЖдан (бундай буён матнда жавобгар деб юритилади) 28,8 млн. сўм асосий қарз, 5,7 млн. сўм пеня ундиришни сўраган.

Ишни кўриш жараёнида даъвогар даъво талабига ўзгартириш киритиб, жавобгардан 40,8 млн. сўм зарар ва 8,2 млн. сўм пеня ундиришни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво қисман қаноатлантирилиб, даъвогар фойдасига жавобгардан 28,8 млн. сўм зарар ундирилган. Даъво талабининг қолган қисмини қаноатлантириш рад этилган.

Апелляция инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори ўзгаришсиз қолдирилган.

Жавобгар Олий судга назорат шикояти билан мурожаат қилиб, суд ҳужжатларини бекор қилиб, даъво талабини қаноатлантиришни рад этишни ва иш юритишни тугатишни сўраган.

Даъвогар вакили назорат шикоятига нисбатан эътирозларини билдириб, унга тегишли бўлган иккита транспорт воситаси жавобгар томонидан ишлатилганлиги факти туман ИИБ ҳузуридаги тергов бўлинмаси терговчисининг қарори билан ўз тасдиғини топганлиги, тергов жараёнида жавобгар раҳбари “МАЗ-555102-223” русумли автотранспорт воситаси учун 12 млн. сўмни нақд тўлаб беришни ўз зиммасига олган бўлса-да, тўлаб

бермаганлиги, ушбу даъво аризасида талаб қилинган сумманинг 28 млн. сўм зарар ва пеняни ундириш қисми суднинг бошқа иш доирасида кўриб чиқилиб рад этилган бўлса-да, терговчи ўз қарорида зарарни ундириш учун туманлараро судига мурожаат қилиш ҳуқуқини тушунтирганлиги сабабли судга мазкур даъво аризаси билан мурожаат қилганлигини билдириб, суд ҳужжатларини ўзгаришсиз қолдиришни сўраган.

Ишдаги ҳужжатларга кўра, даъвогар ва жавобгар ўртасида 2 та автотранспорт воситаларини ижарага бериш тўғрисида ижара шартномаси тузилган.

Даъвогарнинг жавобгарга 28,8 млн. сўмлик хизмат кўрсатганлиги 2-сонли ҳисоб-фактурада (14,4 млн. сўм) ҳамда 1-сонли ҳисоб-фактурада (14,4 млн. сўм) қайд этилган.

Мазкур қарздорлик юзасидан тўлов амалга оширилмаганлиги сабабли даъвогар хўжалик судига даъво аризаси билан мурожаат қилиб, жавобгардан 28,8 млн. сўм асосий қарз ва 14,4 млн. сўм пеня ундиришни сўраган.

Аммо даъвогар айни шу масалада илгари ҳам иқтисодий судга мурожаат этган бўлиб, ушбу ҳолатга судлар томонидан эътибор қаратилмаган.

Яъни аввалроқ даъвогар судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, жавобгардан асосиз орттирилган 20 млн. сўм бойлик (тежалган пул), 7,7 млн. сўм зарар, 14,4 млн. сўм пеня ундиришни сўраган. Мазкур даъво аризасига асосан кўзғатилган иш бўйича ҳал қилув қарори қабул қилингунга қадар даъвогар судга қўшимча даъво аризаси билан мурожаат қилиб, жавобгардан 28 млн. сўм зарарни ундиришни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъвогарнинг даъво аризаси қисман қаноатлантирилиб, жавобгардан даъвогар фойдасига 28 млн. сўм зарар ундирилган, даъвонинг асосиз орттирилган 20 млн. сўм бойликни (тежалган пул) ундириш қисми бўйича иш юритиш тугатилган, даъвонинг қолган қисмини қаноатлантириш рад этилган.

Апелляция инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори ўзгаришсиз қолдирилган бўлса, кассация инстанцияси судининг қарори билан суд ҳужжатлари бекор қилиниб, даъво талабини қаноатлантириш рад этилган.

Бундан кўриниб турибдики, даъвогар иқтисодий судга айни бир талаб юзасидан 2 марта мурожаат этган бўлиб, суднинг ушбу масалада 2 та қонуний кучга кирган ҳал қилув қарори мавжуд. Қонунчиликда эса ушбу ҳолатга йўл қўйилмайди.

Жумладан, ИПК 110-моддасининг 2-бандига кўра, фуқаролик ишлари бўйича суднинг, иқтисодий суднинг ёки чет давлат ваколатли судининг айни бир шахслар ўртасидаги, айни бир предмет тўғрисидаги ва айни бир асослар бўйича низо юзасидан қонуний кучга кирган ҳал қилув қарори мавжуд бўлса, иш юритиш тугатилиши белгиланган.

Шу сабабли судлов ҳайъатининг қарори билан суд ҳужжатлари бекор қилиниб, даъво талабининг 28 млн. сўм зарар ва 8,2 млн. сўм пеня ундириш қисми бўйича иш юритиш тугатилган, 12,8 млн. сўм зарар ундириш қисми ўз исботини топмаганлиги сабабли рад қилинган.

5. Назорат протестида (шикоятида) ўзгартириш сўралган суд хужжати иш назорат тартибида кўрилгунига қадар янги очилган ҳолатлар бўйича бекор қилинган бўлса, назорат протести (шикояти) бўйича иш юритиш тугатилади.

Фирма (бундан буён матнда даъвогар деб юритилади) судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, “КБ-100 ОАС“ русумли юк кўтаргич “Саноатконтехназорат” давлат инспекциясида унинг номига рўйхатга олинганлигини асос қилиб, уни жавобгар - МЧЖнинг (бундан буён матнда жавобгар деб юритилади) қонунсиз эгалигидан олиб беришни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво қаноатлантирилиб, “Саноатконтехназорат” давлат инспекциясида даъвогар номига рўйхатга олинган “КБ-100 ОАС“ русумли юк кўтаргич жавобгардан даъвогарга олиб берилган.

Апелляция инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори ўзгаришсиз қолдирилган.

Ушбу суд хужжатлари юзасидан Бош прокурор ўринбосари томонидан назорат протести берилиб, унда суд хужжатларининг давлат божига оид қисмини ўзгартириш сўралган.

Назорат протести иш юритишга қабул қилинганидан сўнг, жавобгар биринчи инстанция судига мурожаат қилиб, ҳал қилув қарорини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўришни сўраган.

Сўнг судлов ҳайъати томонидан назорат протести бўйича иш юритиш иш янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўрилгунга қадар тўхтатилган.

Иш юритишни тўхтатиб туришга сабаб бўлган ҳолатлар бартараф қилинганлиги сабабли судлов ҳайъатининг ажрими билан иш юритиш тикланган.

Аниқланишича, судлов ҳайъати томонидан иш юритиш тўхатилганидан сўнг туманлараро иқтисодий судининг ажрими билан аризачи жавобгар МЧЖнинг ҳал қилув қарорини янги очилган ҳолат бўйича қайта кўриб чиқиш тўғрисидаги аризаси қаноатлантирилган ҳамда хўжалик судининг ҳал қилув қарори янги очилган ҳолатлар бўйича бекор қилинган.

Иш умумий тартибда кўрилиб, янги ҳал қилув қарори билан даъвогарнинг даъвосини қаноатлантириш рад этилган. Ушбу ҳал қилув қарори қонуний кучга кирган.

Шу муносабат билан Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси томонидан келтирилган назорат протестида ўзгартириш сўралган дастлабки ҳал қилув қарори туманлараро иқтисодий судининг ажрими билан бекор қилинганлиги сабабли протестни кўриб чиқишнинг зарурати қолмаган.

Натижада, судлов ҳайъати протест бўйича иш юритишни тугатиш ҳақида хулосага келган.

II. Моддий ҳуқуқ нормаларини қўллаш масалалари

6. Қарздор кафиллик билан таъминланган мажбуриятни бажармаган ёки лозим даражада бажармаган тақдирда кафил ва қарздор кредитор олдида солидар жавоб берадилар, башарти қонунда ёки кафиллик шартномасида кафилнинг субсидиар жавобгар бўлиши назарда тутилган бўлмаса. Бунда кафил кафиллик шартномасида белгиланган мажбурият миқдори доирасида жавоб беради.

Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси ҳудудий бошқармаси банк филиали (бундан буён матнда Банк деб юритилади) манфаатида масъулияти чекланган жамияти шаклидаги агрофирма (бундан буён матнда Агрофирма деб юритилади), “Ф” ва “Б” фермер хўжаликлари, оилавий корхонага (бундан буён матнда Оилавий корхона деб юритилади) нисбатан судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, Банк филиали ва Агрофирма ўртасида тузилган кредит шартномасига асосан юзага келган муддатли кредит асосий қарзи, муддати ўтган кредит асосий қарзи, кредит фоизи ҳамда Банк филиали ва Агрофирма ўртасида тузилган иккинчи кредит шартномасига асосан юзага келган муддатли кредит асосий қарз, муддати ўтган кредит асосий қарз, кредит фоизини, ҳар иккала шартнома бўйича жами суммани Агрофирма, Оилавий корхона, “Ф” ва “Б” фермер хўжаликларидан солидар тартибда ундиришни, ундирувни Агрофирма ва “Ф” фермер хўжалигига тегишли бўлган гаровдаги мол-мулкларга қаратишни ҳамда уларнинг ким ошди савдосидаги бошланғич сотув баҳосини белгилашни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво талаблари тўлиқ қаноатлантирилиб, сўралган сумма тўлиқ Агрофирма, Оилавий корхона ва “Ф” ва “Б” фермер хўжаликларидан Банк фойдасига солидар тартибда ундирилган. Ундирув “Ф” фермер хўжалигига тегишли бўлган чорвачилик комплекси ҳамда Агрофирмага тегишли бўлган бостирма ва совутгич омборхонасига қаратилган ва уларнинг ким ошди савдосидаги бошланғич сотув баҳоси белгилаб берилган.

Иш апелляция, кассация инстанцияси судларида кўрилмаган.

Оилавий корхонанинг назорат шикоятда корхона кафиллик шартномасига асосан 309,8 млн. сўмга кафиллик мажбуриятини олганлиги, бироқ ҳал қилув қарорида ундан 681,9 млн. сўм солидар тартибда ундириш белгиланганлиги баён этилиб, ҳал қилув қарорини ўзгартириш сўралган.

Банк ва Агрофирма ўртасида тузилган кредит шартномасига кўра, Банк агрофирмага йиллик 12 фоиз тўлаш шarti билан 36 ой муддатга 6 ой имтиёзли давр асосида чорвачиликни ривожлантириш учун кредит ажратиш, Агрофирма эса олинган кредитдан фойдаланиб, кредит ва унга ҳисобланган фоизларни шартномага илова қилинган тўлов графиги асосида қайтариш мажбуриятини олган.

Кредит қайтарилишининг таъминоти сифатида тузилган гаров шартномасига асосан “Ф” фермер хўжалигига тегишли бўлган чорвачилик комплекси ўзаро баҳоланиб, гаровга кўйилган.

Бундан ташқари 2-сонли кафиллик шартномасига асосан Оилавий корхона томонидан 309,8 млн. сўмга кафиллик мажбурияти белгиланган.

Шунингдек Банк ва Агрофирма ўртасида тузилган 5291-сонли иккинчи кредит шартномасига кўра Банк Агрофирмага йиллик 12 фоиз тўлаш шarti билан 60 ой муддатга 6 ой имтиёзли давр асосида совутгич мосламаси сотиб олиши учун кредит ажратиш, агрофирма эса олинган кредитдан фойдаланиб, кредит ва унга ҳисобланган фоизларни шартномага илова қилинган тўлов графиги асосида қайтариш мажбуриятини олган.

Кредит қайтарилишининг таъминоти сифатида тузилган ипотека шартномасига асосан Агрофирмага тегишли бўлган бостирма ва совутгич омборхонаси ўзаро баҳоланиб, гаровга қўйилган.

Бундан ташқари 1-сонли кафиллик шартномасига асосан “Б” фермер хўжалиги томонидан 400 млн. сўмга кафиллик мажбурияти белгиланган.

Кредит шартномасида Агрофирма олинган кредит суммаси ва унга ҳисобланган фоизларни ойма-ой тўлов жадвали асосида тўлаб бориш мажбуриятини олган бўлса-да, бироқ тўловни ўз вақтида амалга оширмаган.

Натижада даъво аризаси судга тақдим этилган кун ҳолатига Агрофирманинг 5289-сонли кредит шартномасига асосан юзага келган муддатли кредит қарзи 231,3 млн. сўм, муддати ўтган кредит қарзи 16,5 млн. сўм, кредит фоизи 4,8 млн. сўм, жами 252,7 млн. сўмни, 5291-сонли кредит шартномасига асосан юзага келган муддатли кредит қарзи 385,2 млн. сўм, муддати ўтган кредит қарзи 14,4 млн. сўм, кредит фоизи 29,2 млн. сўм, жами 429,2 млн. сўмни, ҳар икки шартнома бўйича эса жами қарздорлиги 681,9 млн. сўмни ташкил этган.

Банкнинг кредит ва унга ҳисобланган фоизларни қайтариш, акс ҳолда ундирув гаровдаги мол-мулкларга қаратилиши, кредит ва унга ҳисобланган фоизлар кафиллардан солидар тартибда ундирилиши ҳақида юборган талабномаси оқибатсиз қолдирилган, қарздорликни сўндириш чоралари кўрилмаган.

Биринчи инстанция суди даъвони қаноатлантириш, ундирувни Агрофирма ва “Ф” фермер хўжалигига тегишли бўлган гаровдаги мол-мулкларга қаратиш ҳамда уларнинг ким ошди савдосидаги бошланғич сотув баҳосини белгилаш ҳақида тўғри хулосага келган бўлса-да, жами 681,9 млн. сўмни Агрофирма, Оилавий корхона, “Ф” ва “Б” фермер хўжаликларидан солидар тартибда, яъни кафиллик шартномаларида кафиллик билан таъминланган мажбурият миқдордан ортиқча ундириб, хатоликка йўл қўйган.

ФК 292-моддасининг биринчи қисмига кўра, кафиллик шартномаси бўйича кафил бошқа шахс ўз мажбуриятини тўла ёки қисман бажариши учун унинг кредиторлари олдида жавоб беришни ўз зиммасига олади.

Мазкур Кодекс 293-моддасининг биринчи қисмига мувофиқ қарздор кафиллик билан таъминланган мажбуриятни бажармаган ёки лозим даражада бажармаган тақдирда, кафил ва қарздор кредитор олдида солидар жавоб берадилар, башарти қонунда ёки кафиллик шартномасида кафилнинг субсидиар жавобгар бўлиши назарда тутилган бўлмаса.

Кафиллик шартномаларининг 1-бандида кафил кредиторнинг биринчи талабига кўра, кредит шартномаси бўйича қарздорнинг асосий қарз, воситачилик ҳақи, фоизлар ёки бошқа молиявий тўловлар борасидаги бажарилмаган мажбуриятларини бажариш юзасидан қайтариб олинмайдиган ва ҳеч қандай шарт қўйилмайдиган мажбурият олиши, бироқ ушбу шартнома бўйича Оилавий корхонанинг кафиллик мажбуриятларининг умумий миқдори 309,8 млн. сўм, “Б” фермер хўжалиги кафиллик мажбуриятларининг умумий миқдори эса 400,1 млн. сўм доирасида чекланиши белгиланган.

Ушбу ҳолатда биринчи инстанция суди кафиллик шартномасида белгиланган кафилнинг мажбурият доирасидан келиб чиқиб, Банк фойдасига жами ундирилиши лозим бўлган 681,9 млн. сўмнинг 252,7 млн. сўм қисмини Оилавий корхонадан, 400,1 млн. сўм қисмини “Б” фермер хўжалигидан солидар тартибда ундириши лозим эди.

Судлов ҳайъати қайд этилганларни эътиборга олиб, ҳал қилув қарорини ўзгартириш, даъво талабларининг Оилавий корхонадан 429,1 млн. сўм, “Б” фермер хўжалигидан 281,8 млн. сўм кредит қарзни Банк фойдасига солидар тартибда ундириш қисмини қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилган.

19-1507/31407-сонли иш

7. Мулкдорнинг ёки бошқа эгалик қилувчининг ўз ҳуқуқини ҳар қандай бузишларни, шу жумладан, эгалик қилишдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган бузишларни (Фуқаролик кодекснинг 231-моддаси), бартараф этиш ҳақидаги талабларига, яъни негатор даъволарга даъво муддати қўлланилмайди. Шартномани, яъни битимни ҳақиқий эмас деб топиш ҳақидаги талаб негатор даъво ҳисобланмаслиги сабабли, бундай низога ушбу ҳуқуқ нормасини қўллаб бўлмайди. Бузилган ҳуқуқни ҳимоя қилиш талаби даъво муддатининг ўтганлигидан қатъи назар судда кўриб чиқиш учун қабул қилиниши, даъво муддати суд томонидан фақат низодаги тарафнинг суд қарор чиқаргунича берган аризасига мувофиқ қўлланиши, қўлланиш тўғрисида низодаги тараф баён қилган даъво муддатининг ўтиши суднинг даъвони рад этиш ҳақида қарор чиқариши учун асос бўлади.

Акциядорлик жамиятининг акциядори бўлган фуқаро “А” (бундан буён матнда даъвогар деб юритилади) ва фуқаро “М” (бундан буён матнда жавобгар деб юритилади) ўртасида тузилган қимматли қоғозлар бўйича олди-сотди шартномаси шартига кўра, даъвогар ўзига тегишли бўлган, акциядорлик жамиятининг 16 дона, номинал қиймати 1000 сўмдан бўлган акцияларини 16 000 сўмга сотиши, жавобгар эса, сотиб олинган акциялар ҳақини тўлаши лозим бўлган.

Ушбу шартнома “Depozitariy” масъулияти чекланган жамияти томонидан рўйхатга олиниб, 16 дона оддий акциялар жавобгар номига расмийлаштирилган.

Даъвогар жавобгарга, “Depozitariy” масъулияти чекланган жамияти ва Суд ижрочилари бўлимига нисбатан судга даъво аризаси билан мурожаат

қилиб, “Depozitariy” масъулияти чекланган жамиятида рўйхатга олинган шартномани ҳақиқий эмас деб топишни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво талаби қаноатлантирилиб, “Depozitariy” масъулияти чекланган жамиятида рўйхатга олинган шартнома ҳақиқий эмас деб топилган.

Апелляция инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори ўзгаришсиз қолдирилган.

Биринчи инстанция суди жавобгарнинг даъво муддатини қўллаш тўғрисидаги илтимосномасини қаноатлантиришни рад қилиш, даъвони қаноатлантириш ҳақида нотўғри тўхтамга келган.

Ишни кўриш жараёнида жавобгар судга ариза тақдим қилиб, даъво муддатини қўллаш ва даъвони қаноатлантиришни рад этишни сўраган. Суд даъво муддатини қўллаш тўғрисидаги илтимосномани қаноатлантиришни рад этишда Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг (бундан буён матнда ФК деб юритилади) 163-моддасига асосланиб моддий ҳуқуқ нормасини нотўғри қўллаган.

ФК 163-моддасининг хатбошисида мулкдорнинг ёки бошқа эгалик қилувчининг ўз ҳуқуқини ҳар қандай бузишларни, шу жумладан, эгалик қилишдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган бузишларни (ушбу Кодекснинг 231-моддаси), бартараф этиш ҳақидаги талабларига, яъни негатор даъволарга даъво муддати қўлланмаслиги белгиланган.

Шартномани, яъни битимни ҳақиқий эмас деб топиш ҳақидаги ушбу низо талаби негатор даъво ҳисобланмаслиги сабабли, ушбу ҳуқуқ нормасини қўллаб бўлмайди.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Пленумининг “Иқтисодий судлар томонидан битимларни ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги фуқаролик қонун ҳужжатлари нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида” 2014 йил 28 ноябрдаги 269-сонли қарорининг 31-бандида берилган тушунтиришларга мувофиқ битимни ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги талабга, қонун ҳужжатларида бошқача тартиб назарда тутилган бўлмаса, умумий даъво муддати қўлланилади ҳамда даъво муддати фақат низодаги тарафнинг суд қарор чиқаргунича берган аризасига мувофиқ қўлланилади.

Акциядорлик жамиятининг акциядори бўлган фуқаро “А” ва фуқаро “М” ўртасида қимматли қоғозлар бўйича олди-сотди шартномаси тузилганидан сўнг орадан 8 йил ўтиб, уни ҳақиқий эмас деб топиш ҳақида даъво аризаси берилган.

Даъво муддатини тўхтатиш ёки даъво муддатини узилиши каби ҳолатлар мавжуд бўлмаган. Шу сабабли даъво муддати шартнома тузилган кундан ўта бошлаган.

Ваҳоланки, рўйхатга олинган шартномани даъвогар ва жавобгар ўз хоҳиш-иродаларига мос ҳолда имзолари билан тасдиқлаган ҳамда даъвогар шартноманинг орқа томонига шартнома асосида келишилган 16 000 сўм пулни олганлигини тасдиқлаб, имзо қўйган.

ФКнинг 150-моддасига кўра, умумий даъво муддати – уч йил. Ушбу Кодекснинг 153-моддасида бузилган ҳуқуқни ҳимоя қилиш талаби даъво муддатининг ўтганлигидан қатъи назар судда кўриб чиқиш учун қабул қилиниши, даъво муддати суд томонидан фақат низодаги тарафнинг суд қарор чиқаргунича берган аризасига мувофиқ қўлланиши, қўлланиш тўғрисида низодаги тараф баён қилган даъво муддатининг ўтиши суднинг даъвони рад этиш ҳақида қарор чиқариши учун асос бўлиши белгиланган.

Қайд этилган ҳуқуқ нормаларига асосан биринчи инстанция суди ишни кўриш жараёнида жавобгар томонидан берилган даъво муддатини қўллаш тўғрисидаги аризаси низо бўйича уч йиллик даъво муддати ўтганлиги сабабли қаноатлантириши лозим эди.

Апелляция инстанцияси суди ҳам ушбу ҳолатларга эътибор қаратмаган, асоссиз равишда ҳал қилув қарорини ўзгаришсиз қолдириш ҳақида хулосага келган.

Олий суднинг иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъати жавобгарнинг назорат шикоятини қаноатлантириб, мазкур иш бўйича қабул қилинган ҳал қилув қарори, апелляция инстанцияси судининг қарорини бекор қилган.

Акциядорлик жамиятининг акциядори фуқаро “М” нинг даъво муддатини қўллаш тўғрисидаги аризаси қаноатлантирилиб, даъво аризасини қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида янги қарор қабул қилинган.

16-1603/3560-сонли иш

8. Даъво аризаси (ариза) берилганда иқтисодий судларда давлат божини тўлашдан давлат органлари, тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи юридик ва жисмоний шахслар, шунингдек Солиқ кодексининг 330-моддасида назарда тутилган бошқа ташкилотлар озод қилинади. Давлат божи тўлашдан озод этилган давлат органлари иқтисодий судларга суд ҳужжатлари устидан апелляция, кассация ва назорат шикоятлари билан мурожаат қилганда ҳам улар давлат божи тўлашдан озод қилинади. Ушбу қоида улар суд процессида жавобгар сифатида иштирок этган ҳолларда ҳам татбиқ этилади.

Хусусий корхона (бундан буён матнда даъвогар деб юритилади) судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, Ўзбекистон Республикасининг Хусусийлаштириш, монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси вилоят ҳудудий бошқармасининг (бундан буён матнда Бошқарма деб юритилади) буйруғини ҳақиқий эмас деб топишни сўраган.

Суднинг ажрими билан Қимматли қоғозлар бозори фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш марказининг вилоят бошқармаси, туман ҳокимияти, ОАЖ ва Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Ғазначилиги мустақил талаб билан арз қилмайдиган учинчи шахслар сифатида ишга жалб қилинган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво талаби қаноатлантирилиб, Бошқарманинг буйруғи ҳақиқий эмас деб топилган.

Апелляция инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори бекор қилинган ва янги қарор қабул қилиниб, даъво талабини қаноатлантириш рад этилган.

Даъвогарнинг назорат шикоятда суд томонидан иш ҳолатлари ва даъво талаблари тўлиқ ўрганилмасдан суд ҳужжати қабул қилинганлиги баён қилиниб, суд қарорини бекор қилиш сўралган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 5 майдаги 209-сонли қарори ва вилоят ҳудудий танлов комиссиясининг баённомасига асосан ОАЖнинг 98,05 фоиз давлат акция пакети 12 ой муддат ичида 400,6 млн. сўм миқдорида инвестиция киритиш эвазига “ноль” харид қийматида даъвогарга олди-сотди шартномаси асосида сотилган.

Шартномада белгиланган инвестиция мажбуриятларини тақдим қилган бизнес-режага мувофиқ муддатларда ва тўлиқ ҳажмда бажариш билан бирга бизнес-режада кўрсатилган хизмат кўрсатиш соҳасини белгиланган муддатларда ишга тушириш харидорнинг мажбуриятлари сирасига киритилган (шартноманинг 3.6-банди).

Шартноманинг 4.1-бандида даъвогар шартнома имзоланган кундан бошлаб 400,6 млн. сўм миқдорида инвестиция мажбуриятларини 12 ой ичида, яъни инвестициянинг дастлабки 6 оyi давомида жамиятнинг бюджет олдидаги ва бошқа қарзларини қоплаш, инвестиция киритиш даврида жамиятда қурилиш ташкилоти, шлакоблок ишлаб чиқариш ва бошқа бизнес режада кўрсатилган ишларни ўз ҳисобидан пул маблағлари, технология ускуналарини таъмирлаш учун хом-ашё материаллари кўринишида мазкур шартноманинг ажралмас қисми ҳисобланган иловага мувофиқ бажариши белгиланган.

Ушбу мажбуриятларни бажариш мақсадида ОАЖ балансига 2008 йил декабрь ойининг охирида 3 дона автотранспорт ва бошқа техника воситалари ўтказиб берилган ва ушбу техника воситалари давлат рўйхатидан ўтказилиб, техник паспорт олинган. Бу ҳақда даъвогар ва ОАЖ ўртасида техника воситаларини ОАЖ балансига ўтказиш ҳақида далолатнома тузилган.

Инвестиция мажбурияти белгиланган муддатда бажарилмаганлиги, яъни инвестиция ҳисобига киритилган автомашиналар ОАЖнинг номига ўтказилмаганлиги, қурилиш ва таъмирлаш ишлари охирига етказилмаганлиги асос қилиниб, Бошқарманинг буйруғи билан олди-сотди шартномаси бекор қилинган.

Даъвогар томонидан инвестиция мажбуриятини бажариш муддати кечиктирганлиги сабабли хўжалик судининг 11-1132/6069-сонли иш буйича қабул қилинган суд қарорига асосан даъвогардан Бошқарма фойдасига 77 825 626 сўм миқдорида пеня ундирилган.

Даъвогар инвестиция киритиш мажбуриятини бажарганлигини билдириб, Бошқарманинг юқоридаги буйруғини ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисида даъво аризаси билан судга мурожаат этган.

Биринчи инстанция суди даъвогарнинг даъво талабини қаноатлантириш ҳақида ҳал қилув қарори қабул қилиб асосли тўхтамга келган бўлса-да, апелляция инстанцияси суди ҳал қилув қарорини бекор қилиш ва даъвони

қаноатлантиришни рад этиш ҳақида янги қарор қабул қилиб, нотўғри тўхтамга келган.

Чунки баҳолаш ташкилотининг даъвогар томонидан инвестиция мажбуриятлари доирасида киритилган махсус қурилиш ва катта юк ташиш техникасининг, шунингдек бажарилган қурилиш ва таъмирлаш ишларининг баҳосини аниқлаш бўйича тақдим этган ҳисоботиға кўра, инвесторнинг ҳисобот давриға бажарган пудрат ишлари ва жамият балансига киритган техникаси жами 455,3 млн. сўмни ташкил этган. Демак, инвестор томонидан инвестиция мажбуриятлари ортиғи билан бажарилган.

Даъвогар Бошқармаға хат билан муурожаат қилиб, ушбу ҳисоботни тақдим этган ва тез кунда текширув аудит хулосаси ҳам тақдим этилишини билдирган. Шундан сўнг аудиторлик ташкилоти ҳам инвестор томонидан жамиятнинг 98,05 фоиз давлат акцияси пакетини инвестиция мажбуриятлари эвазига бепул бериш бўйича олди-сотди шартномасида кўрсатилган инвестиция мажбуриятларининг бажарилиши бўйича ўтказилган аудиторлик текшируви хулосасини тақдим этган. Унга кўра, аризачи томонидан жамиятға киритиши лозим бўлган инвестиция мажбуриятлари тўлиқ бажарилган.

Бошқарманинг Давлат солиқ инспекциясига ёзган хатида инвестор томонидан киритилган инвестиция мажбуриятлари яқунланганлиги, бошқарма баҳолаш ташкилоти томонидан берилган инвестиция мажбуриятлари бажарилиши ҳақидаги ҳисоботни ўрганиб чиқаётганлиги маълум қилинган ва бунга эътироз билдирилмаган.

Сўнгра Бошқарма ва туман ҳокимияти вакиллари иштирокида объектни ҳамда жамиятға киритилиши лозим бўлган инвестиция мажбуриятларини бажарилиши ҳолатларини ўрганиш натижаси бўйича далолатнома расмийлаштирилган. Унда шартнома шартлари тўлиқ бажарилмагани, жумладан, маъмурий бинонинг дераза ромлари қўйилган бўлса-да, таъмирлаш ишлари охиригача яқунланмаганлиги, шлакоблок ишлаб чиқариш ишлари йўлга қўйилмаганлиги, ишлаб чиқариш асбоб-ускуналари жамиятға киритилмаганлиги кўрсатилган. Шунга кўра, Бошқарманинг буйруғи билан олди-сотди шартномаси бекор қилинган.

Бироқ тақдим этилган далиллардан кўринишича, инвестор томонидан шартномада белгиланган барча инвестиция мажбуриятлари тўлиқ бажарилган ва бу ҳолат келтириб ўтилган аудит хулосаси ва баҳолаш ташкилотининг ҳисоботи билан тасдиқланади.

Бундан ташқари даъвогар томонидан мулклар ОАЖ балансига қабул қилинмаганлиги ҳолатлари ҳам бартараф этилган ва барча техника ва асбоб-ускуналар ОАЖ балансига қабул қилинган. Бу ҳолат ОАЖнинг йиллик ҳисоботида ҳам акс эттирилган.

Судлов ҳайъати ишда тўпланган далилларни текшириб, биринчи инстанция суди томонидан низоли объект жойига чиқиб, кўрилганда аниқланган ҳолатларға ҳуқуқий баҳо бериб, даъвони қаноатлантириш ҳақида тўғри тўхтамга келинган деб баҳолаган.

Лекин биринчи инстанция суди Бошқармадан давлат божи ундириб хатоликка йўл қўйган. Чунки Бошқарма Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси 330-моддасининг 19-бандига асосан давлат божини тўлашдан озод қилинган.

Шунингдек Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Пленумининг “Иқтисодий судлар томонидан давлат божи тўғрисидаги қонун ҳужжатларини қўллашнинг айрим масалалари ҳақида” 2008 йил 18 апрелдаги 180-сонли қарорининг 25-бандида берилган тушунтиришларга мувофиқ даъво аризаси (ариза) берилганда иқтисодий судларда давлат божини тўлашдан давлат органлари, тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи юридик ва жисмоний шахслар, шунингдек СКнинг 330-моддасида назарда тутилган бошқа ташкилотлар озод қилиниши, давлат божи тўлашдан озод этилган давлат органлари иқтисодий судларига суд ҳужжатлари устидан апелляция, кассация ва назорат шикоятлари билан мурожаат қилганда ҳам улар давлат божи тўлашдан озод қилиниши, ушбу қоида улар суд процессида жавобгар сифатида иштирок этган ҳолларга ҳам татбиқ этилиши қайд этилган.

Қайд этилганларга кўра, судлов ҳайъати иш юзасидан биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорининг Бошқармадан республика бюджетига давлат божи ундириш қисмини ва апелляция инстанцияси судининг қарорини бекор қилиш, ҳал қилув қарорининг қолган қисмини ўзгаришсиз қолдириш тўғрисида қарор қабул қилган.

10-1310/7342-сонли иш

9. Ҳар йил учун белгиланган бозорлар ва савдо комплексларининг маъмурияти томонидан ундириб олинадиган бир марталик йиғимлар, ижара тўлови ва кўрсатиладиган хизматлар қийматининг минимал миқдорларига мувофиқ, бозорлар ва савдо комплекслари ҳудудидаги бино, иншоот ва қурилмалар мулкдорларидан бозорлар ва савдо комплекслари инфратузилмадан фойдаланганлик учун ундириладиган тўлов кадастр ҳужжатларида кўрсатилган эгалланган ер майдонидан келиб чиқиб ундирилади. Бозор ва хусусий корхона ўртасида шартнома тузилмаганлиги хусусий корхонани бозор инфратузилмасидан фойдаланганлик учун тўловларни тўлашдан озод қилмайди.

“Дехқон бозори” акциядорлик жамияти (бундан буён матнда даъвогар деб юритилади) судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, хусусий корхонадан (бундан буён матнда жавобгар деб юритилади) 46,1 млн. сўм инфратузилма тўловини ундиришни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво каноатлантирилган.

Иш апелляция тартибида кўрилмаган.

Кассация инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори ўзгаришсиз қолдирилган.

Иш ҳужжатларига кўра, жавобгарга тегишли жами 255 кв.м майдон даъвогарга тегишли ҳудудда жойлашган.

Ер тузиш ва кўчмас мулк кадастри давлат корхонасининг даъвогарга тақдим этган маълумотномасида жавобгарнинг ушбу савдо дўконлари даъвогарга тегишли ҳудудда жойлашганлиги кўрсатилган.

Даъвогарнинг маълумотига кўра, бозор инфратузилмасидан фойдаланганлик юзасидан жавобгарга у эгаллаган жами 255 кв.м майдондаги савдо дўкони учун 2014-2017 йиллар давомида ҳисобланган тўловлардан 2017 йил 1 апрель ҳолатига даъвогар олдида инфратузилма тўловидан қарзи 46,1 млн. сўмни ташкил этган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Деҳқон бозорлари ва савдо комплекслари фаолиятини ташкил қилишни янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида” 2010 йил 26 апрелдаги ПҚ-1326-сонли Қарорининг 4-бандига кўра, бозорлар ва савдо комплексларининг маъмурияти томонидан ундириб олинadиган бир марталик йиғимлар, ижара тўлови ва кўрсатиладиган хизматлар қиймати минимал миқдорлари Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ва Давлат солиқ кўмитаси томонидан ҳар йили белгиланади.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2011 йил 27 январда 2185-сон билан рўйхатга олинган “Бозорлар, савдо комплекслари ва уларнинг филиалларида бир марталик йиғимлар, ижара тўловлари ҳамда кўрсатилган хизматлар учун тўловларнинг ўз вақтида ва тўлиқ ундирилишини ташкил этиш ва назорат қилиш тартиби тўғрисида”ги Низомнинг 3-бандига кўра, бозорлар, савдо комплекслари ва уларнинг филиалларида бир марталик йиғимлар, ижара тўловлари ҳамда кўрсатилган хизматлар учун тўловлар Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари томонидан белгиланган ставкалар ва таърифлар бўйича ҳудудий молия ва солиқ органлари билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ва Давлат солиқ кўмитаси томонидан ҳар йили белгиланадиган минимал миқдорлардан паст бўлмаган миқдорда ундирилади.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинган (2014 йил 26 декабрда 2643-сон билан, 2016 йил 14 январда 2751-сон билан, 2017 йил 20 январда 2854-сон билан рўйхатга олинган) ҳар йил учун белгиланган бозорлар ва савдо комплексларининг маъмурияти томонидан ундириб олинadиган бир марталик йиғимлар, ижара тўлови ва кўрсатиладиган хизматлар қийматининг минимал миқдорларига берилган Тушунтиришга кўра, бозорлар ва савдо комплекслари ҳудудидаги бино, иншоот ва қурилмалар мулкдорларидан бозорлар ва савдо комплекслари инфратузилмадан фойдаланганлик учун ундириладиган тўлов кадастр ҳужжатларида кўрсатилган эгалланган ер майдонидан келиб чиқиб ундирилади.

Бозор инфратузилмаси учун тўланиши белгиланган тўловларнинг жорий этилиши, бозорлар ва савдо комплексларини умумий фойдаланишида бўлган объектларини таъмирлаш ва реконструкция қилиш харажатларини қоплашга

қаратилган бўлиб, бозор ҳудудида жойлашган бино иншоотга эга мулкдорлар муайян бозор инфратузилмадан фойдаланиши ҳамда бу фойдаланишнинг алоҳида мулкдор бўйича ҳисобини олиб боришнинг мақбул механизми йўқлиги муносабати билан тўловлар бинонинг эгалланган ер майдонидан келиб чиқиб белгиланган.

Шунга асосан Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси ва Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан ҳар йиллик тўловларнинг минимал миқдорлари белгилаб келинган. Ушбу белгиланган тўловларнинг минимал миқдорлари ўз навбатида халқ депутатлари кенгашининг қарорлари билан тасдиқланган.

Бироқ судлар томонидан жавобгардан у эгаллаган жами 255 кв.м майдондан ҳисобланган инфратузилма тўлови ундирилиб, хатоликка йўл қўйилган.

Жавобгарга тегишли кадастр ҳужжатлари ва Ер тузиш ва кўчмас мулк кадастри давлат корхонасининг маълумотига кўра, жавобгарнинг кадастр ҳужжатларига мувофиқ жавобгарнинг даъвогарга тегишли ҳудудда жойлашган савдо дўконларининг жами ер майдони 255 кв.м эмас, балки 128 кв.метрни ташкил этган.

Жавобгар даъвогарнинг ҳудудида жойлашган бино-иншоотнинг мулкдори ҳисобланади ва ундан қайд этилган Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинган Давлат солиқ қўмитаси ва Молия вазирлиги томонидан ҳар йиллик тўловларнинг минимал миқдорлари талаби бўйича тўловлар кадастр ҳужжатларида кўрсатилган ҳақиқатда эгалланган ер майдони ҳажмидан келиб чиқиб ундирилиши лозим.

Бозор инфратузилмасидан фойдаланганлик юзасидан жавобгардан у эгаллаган жами 128 кв.м майдондаги савдо дўкони учун 2014-2017 йилларда жами 23,1 млн. сўмлик тўловлар ундирилиши керак.

Даъвогар ва жавобгар ўртасида шартнома тузилмаганлиги жавобгарни инфратузилма тўлови тўлашдан озод қилмайди ва шу сабабли тўлов ҳокимлик қарорларида белгиланган минимал миқдордан келиб чиқиб ҳисобланади. Ҳокимиятнинг ҳар йил учун ставка ва таърифларни белгилаш юзасидан қабул қилган қарорлари бўйича ўша давр учун ҳисобланган тўловлар ундирилган.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодекси 302-моддасининг биринчи қисмига асосан иш учун аҳамиятли ҳолатларнинг тўлиқ аниқланмаганлиги, суд аниқланган деб ҳисоблаган, иш учун аҳамиятли бўлган ҳолатларнинг исботланмаганлиги, ҳал қилув қарорида баён қилинган хулосаларнинг иш ҳолатларига мувофиқ эмаслиги, моддий ва (ёки) процессуал ҳуқуқ нормаларининг бузилганлиги ёхуд нотўғри қўлланилганлиги биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади.

Судлов ҳайъати қайд этилганларни эътиборга олиб, назорат шикоятини қисман қаноатлантириш, суд қарорларини ўзгартириб, жавобгардан даъвогар фойдасига 46,1 млн. сўм инфратузилма тўлови ундириш қисмини 23,1 млн.

сўмга, жавобгардан давлат божи ундириш қисмини ўзгартириш, даъвонинг қолган қисмини қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилган.

10-1704/17133-сонли иш

10. Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қурилиш мақсадлари учун ажратилмаган ер участкаларида, шунингдек иморат қуриш учун зарур рухсатнома олмасдан ёки архитектура ва қурилиш нормалари ҳамда қоидаларини жиддий бузган ҳолда қурилган уй-жой, бошқа бино, иншоот ёки ўзга кўчмас мулк ўзбошимчалик билан қурилган иморат ҳисобланади. Иморат қурилган ер участкасининг мулкдори бўлган, унга умрбод мерос сифатида эгалик қилаётган, доимий эгалик қилаётган ва фойдаланаётган шахсининг ҳам ўзбошимчалик билан қурилган иморатга нисбатан мулк ҳуқуқи суд томонидан эътироф этилиши мумкин. Ўзбошимчалик билан қурилган иморатнинг сақлаб қолиниши бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан кўриқланадиган манфаатлари бузилишига сабаб бўлса, ёхуд фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғига хавф туғдирса, ўзбошимчалик билан қурилган иморатга нисбатан мулк ҳуқуқи эътироф этилиши мумкин эмас.

Даъвогар масъулияти чекланган жамият (бундан буён матнда МЧЖ деб юритилади) туман ҳокимиятига нисбатан судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, умумий майдони 1 739,65 кв.м бўлган ўзбошимчалик билан қурилган ишлаб чиқариш цехи ва бошқа бино-иншоотларига эгалик ҳуқуқини расмийлаштириш мажбуриятини юклашни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво талаблари қаноатлантирилиб, МЧЖ томонидан қурилган биноларга туман ҳокимлиги томонидан эгалик ҳуқуқи белгиланган ҳамда Ер тузиш ва кўчмас мулк кадастри хизмати туман бўлими зиммасига ҳал қилув қарори қонуний кучга киргач мазкур биноларни давлат рўйхатидан ўтказиш мажбурияти юклатилган.

Кассация инстанцияси судининг қарори билан ҳал қилув қарори бекор қилиниб, даъво талабларини қаноатлантириш тўғрисида янги қарор қабул қилинган. Бино-иншоотларга нисбатан МЧЖга мулк ҳуқуқи белгиланиб, туман ҳокимлиги зиммасига қарор қонуний кучга киргач 30 кунлик муддат ичида мазкур бино-иншоотларни МЧЖ номига расмийлаштириш мажбурияти юклатилган.

Назорат протестида судлар томонидан моддий ҳуқуқ нормалари бузилганлиги, биринчи ва кассация инстанцияси судлари томонидан далилларга етарлича ҳуқуқий баҳо берилмаганлиги ҳақида важлар келтирилиб, суд қарорларини бекор қилиш ва даъво талабларини қаноатлантиришни рад этиш ҳақида янги қарор қабул қилиш сўралган.

Судлов ҳайъати куйидаги асосларга кўра МЧЖ вакилининг илтимосномасини қаноатлантиришни рад этиш, суд қарорларини бекор қилиб, даъво талабларини қаноатлантиришни рад этиш ҳақида янги қарор

қабул қилган.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Пленумининг “Суднинг ҳал қилув қарори ҳақида” 2007 йил 15 июндаги 161-сонли қарорининг 3-бандида қарор қачонки, унда иш учун аҳамиятли барча ҳолатлар баён этилган ва тарафларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақидаги ҳулосаларини тасдиқловчи далиллар келтирилган бўлса, асослантилган ҳисобланиши, қарор иш ҳолатлари ҳақидаги тахминларга асосланган бўлиши мумкин эмаслиги ва у далилларга унинг дахлдорлиги ва йўл қўйилиши, ишончилиги ва етарлилик ҳақидаги ИПКнинг 69-75-моддалари талабларини инобатга олган ҳолда асослантилган бўлиши кераклиги ҳақида тушунтириш берилган.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг (бундан буён матнда ФК деб юритилади) 164-моддасида мулк ҳуқуқи шахснинг ўзига қаршли мол-мулкка ўз хоҳиши билан ва ўз манфаатларини кўзлаб эғалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш, шунингдек ўзининг мулк ҳуқуқини, ким томонидан бўлмасин, ҳар қандай бузишни бартараф этишни талаб қилиш ҳуқуқидан иборатлиги белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси ФК 212-моддасининг биринчи ва бешинчи қисмларига асосан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қурилиш мақсадлари учун ажратилмаган ер участкаларида, шунингдек иморат қуриш учун зарур рухсатнома олмасдан ёки архитектура ва қурилиш нормалари ҳамда қоидаларини жиддий бузган ҳолда қурилган уй-жой, бошқа бино, иншоот ёки ўзга кўчмас мулк ўзбошимчалик билан қурилган иморат ҳисобланади, иморат қурилган ер участкасининг мулкдори бўлган, унга умрбод мерос сифатида эғалик қилаётган, доимий эғалик қилаётган ва фойдаланаётган шахснинг ҳам ўзбошимчалик билан қурилган иморатга нисбатан мулк ҳуқуқи суд томонидан эътироф этилиши мумкин.

Мазкур модданинг олтинчи қисмига кўра, башарти, ўзбошимчалик билан қурилган иморатнинг сақлаб қолиниши бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатлари бузилишига сабаб бўлса, ёхуд фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғига хавф туғдирса, юқорида кўрсатилган шахсларнинг ўзбошимчалик билан қурилган иморатга нисбатан мулк ҳуқуқи эътироф этилиши мумкин эмас.

Биринчи ва кассация инстанцияси судлари томонидан даъво талабларини қаноатлантиришда мазкур моддалар талабларига риоя қилинмаган, даъво аризасида МЧЖнинг талабларга ҳуқуқий баҳо берилмаган.

Хусусан, даъво аризасида МЧЖ қурилган бино-иншоотларига эғалик ҳуқуқини бериш ва жавобгар зиммасига умумий майдони 1 739,65 кв.м бўлган ер майдонида қурилган иморатларга эғалик ҳуқуқини расмийлаштириш мажбуриятини юклашни сўраган бўлса-да, биринчи инстанция суди томонидан қурилган биноларга туман ҳокимлиги томонидан эғалик ҳуқуқини белгилаш ҳамда Ер тузиш ва кўчмас мулк кадастри хизмати туман бўлими зиммасига ҳал қилув қарори қонуний кучга киргач, мазкур биноларни давлат рўйхатидан ўтказиш мажбурияти юклатилган.

Кассация инстанцияси суди томонидан эса даъво талабидан четга чиққан ҳолда бино-иншоотларга нисбатан МЧЖга мулк ҳуқуқи белгиланиб, туман ҳокимлиги зиммасига қарор қонуний кучга киргач 30 кунлик муддат ичида мазкур бино-иншоотларни МЧЖ номига расмийлаштириш мажбурияти юклатилган.

Бундан кўринадики судлар даъво аризасида сўралган талаблардан четга чиқиб, даъво талабларини қаноатлантириш тўғрисида қонунга зид қарорлар қабул қилишган.

Мазкур ҳолатда ФКнинг 164-моддаси талабларига кўра, мулк ҳуқуқи уч элементдан, яъни мулкка эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этишдан иборат бўлиб, уларнинг барчаси мавжуд бўлгандагина мулк ҳуқуқи вужудга келишига судлар томонидан аҳамият берилмаган.

Ҳолбуки, ФКнинг 164-моддаси талабидан келиб чиқиб, даъво аризасида МЧЖнинг тасарруф этиш ҳуқуқисиз эгалигида ва фойдаланишида бўлган ноқонуний қурилмаларга эгалик ҳуқуқини бериш ва эгалик ҳуқуқини расмийлаштириш мажбуриятини юклаш сўралганлиги сабабли ҳам мазкур талабларни қаноатлантириш рад этилиши лозим эди.

Шу билан бирга МЧЖ томонидан иккита номулкий талаб билан судга мурожаат қилинган бўлса-да, фақатгина битта талаб бўйича давлат божи суммаси тўланганлигига судлар томонидан аҳамият берилмаган. Бунда, ишни биринчи инстанция судида кўриш билан боғлиқ битта талаб бўйича давлат божи ундирилмаган бўлса, ишни кассация инстанцияси судида кўриш билан боғлиқ давлат божи суммаси умуман ундирилмаган.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Пленумининг “Суднинг ҳал қилув қарори ҳақида” 2007 йил 15 июндаги 161-сонли қарорининг 1-бандида суд томонидан қабул қилинган қарор моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари билан тўлиқ мос келиши, иш ҳужжатлари ва суд аниқлаган ҳолатларга мувофиқ бўлиши кераклиги, қайд этилган талабларга риоя этмаслик ИПКнинг 279, 302 ва 322-моддаларига мувофиқ қарорнинг бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши учун асос бўлиши мумкинлиги, суд томонидан ИПКнинг 177-моддасида назарда тутилган барча масалаларни ҳал этмайдиган, юзаки, асослантилмаган қарорларнинг қабул қилиниши мумкин эмаслиги ҳақида тушунтириш берилган.

ИПК 322-моддасининг биринчи қисмига мувофиқ суд ҳужжатининг ноқонунийлиги ёки асоссизлиги ҳал қилув қарорини, қарорни назорат тартибида ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади.

11-1707/2682-сонли иш

11. Битимларни ҳақиқий эмаслигини исботлаш мажбурияти даъвогар зиммасига юклатилади. Битимни ҳақиқий эмас деб топиш ҳақидаги талаб судда исбот қилингандагина қаноатлантирилади.

АЖ акциядори фуқаро “Д” (бундай буён матнда даъвогар деб юритилади) судга мурожаат қилиб, жавобгар – фуқаро “М” (бундан буён матнда жавобгар деб юритилади), қўшимча жавобгарлар - депозитарий МЧЖ

хамда Суд ижрочилари бўлимига нисбатан даъво аризаси билан мурожаат қилиб, даъвогар ва жавобгар ўртасида қимматли қоғозларни сотиш юзасидан тузилган ва депозитарийда расмийлаштирилган олди-сотди шартномасини ҳақиқий эмас деб топишни сўраган.

Даъвогар даъво аризасида жавобгар томонидан унга тазйиқ ўтказилиб, алдов йўли билан шартнома тузишга эришганлиги, акциялар учун тўлов амалга оширилмаганлигини билдирган.

Иш ҳужжатларидан маълум бўлишича, даъвогар (сотувчи) ва жавобгар (сотиб олувчи) ўртасида қимматли қоғозларнинг олди-сотдиси бўйича шартнома тузилган. Ушбу шартнома депозитарийда рўйхатга олинган.

Ушбу шартномага кўра сотувчи, жамиятнинг ўзига мулк ҳуқуқи асосида тегишли бўлган 16 дона, номинал қиймати 1000 сўмдан бўлган 16000 сўмлик акцияларни сотиш, сотиб олувчи 5 кунлик муддатда сотувчи билан ҳисоб-китоб қилиш мажбуриятини олган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво аризаси тўлиқ қаноатлантирилган, шартнома ҳақиқий эмас деб топилган.

Сўнг ҳал қилув қароридан норози бўлган жавобгар Олий судга назорат тартибида шикоят билан мурожаат қилиб, биринчи инстанция суди томонидан даъво асосиз равишда қаноатлантирилганлигини баён қилган ва ҳал қилув қарорини бекор қилишни сўраган.

Иш муҳокамасининг вақти ва жойи тўғрисида тегишли тарзда хабардор қилинган даъвогар вакили суд мажлисига келмаган, иш юзасидан тушунтиришлар бермаган.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси 123-моддасининг биринчи қисмига кўра, алдаш, зўрлик, қўрқитиш, бир тараф вакилининг иккинчи тараф билан ёмон ниятда келишиши таъсирида тузилган битим, шунингдек фуқаро оғир ҳолатлар юз бериши туфайли ўзи учун ўта ноқулай шартлар билан тузишга мажбур бўлган, иккинчи тараф эса бундан фойдаланиб қолган битим (асоратли битим) жабрланувчининг даъвоси бўйича суд томонидан ҳақиқий эмас деб топилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Пленумининг “Иқтисодий судлар томонидан битимларни ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги фуқаролик қонун ҳужжатлари нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида” 2014 йил 28 ноябрдаги 269-сонли қарорининг 14.1-бандида қайд этилишича, алдаш деганда, бошқа шахсга ёлғон маълумотлар тақдим этиш, шунингдек битимни тузишга таъсир этувчи фактлар ҳақида сукут сақлаш йўли билан қасддан чалғитиш тушунилади, 14.3-бандига кўра қўрқитиш таъсирида тузилган битимни ҳақиқий эмас деб топиш учун битим тузишга мажбурлаш мақсадида шахс (унинг яқин қариндоши ёки яқин шахси)га руҳий таъсир кўрсатиш факти мавжуд бўлиши керак.

Иқтисодий процессуал кодекси 68-моддасининг биринчи қисмига кўра, ишда иштирок этувчи ҳар бир шахс ўз талаблари ва эътирозларига асос қилиб келтираётган ҳолатларни исботлаши керак.

Юқорида кўрсатилган Пленум қарорининг 30-бандида битимларни ҳақиқий эмаслигини исботлаш мажбурияти даъвогар зиммасига юклатилиши ҳақида тушунтириш берилган.

Аммо судлов ҳайъати томонидан иш ҳужжатларида даъвогар шартномани алдаш, ёки кўрқитиш таъсирида тузилганлигини исботловчи далиллар мавжуд эмаслиги аниқланган.

Бундан ташқари судлов ҳайъати даъвогарнинг акция учун тўловлар жавобгар томонидан амалга оширилмаганлиги ҳақидаги важи билан ҳам келишмаган.

Чунки даъвогарнинг турмуш ўртоғи томонидан фуқаролик ишлари бўйича туманлараро судига тақдим этилган фуқаролар “М” ва “Д” (турмуш ўртоғи)га нисбатан улар ўртасида олди-сотди шартномасининг предмети бўлган 16 дона акциялар биргаликдаги никоҳ даврида орттирилган мулк бўлганлиги, уларни сотишда унинг розилиги олинмаганлиги сабабли шартномани ҳақиқий эмас деб топиш ҳақидаги иш кўрилган бўлиб, суднинг ҳал қилув қарори билан қимматли қоғозни сотишда эрнинг розилигини олиш талаб қилинмаслиги асосига кўра унинг даъвосини қаноатлантириш рад этилган.

Ушбу ҳал қилув қарорида фуқаро “Д”нинг акция эвазига фуқаро “М”дан 600 000 сўм пул олганлигини билдирган кўрсатмаси қайд этилган.

Биринчи инстанция суди томонидан моддий ва процессуал ҳуқуқ нормаларига риоя этилмаган ҳолда асоссиз ҳал қилув қарори қабул қилинган.

Шу сабабли судлов ҳайъати томонидан ушбу хатолик тузатилиб, ҳал қилув қарорини бекор қилиш ва даъвогарнинг даъво талабини қаноатлантиришни рад этиш ҳақида янги қарор қабул қилинган.

16-1607/3722-сонли иш